

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

Grčki duh u poeziji Maka Dizdara

Keith Doubt

Van Bosne i Hercegovine, pjesnik Mak Dizdar je relativno malo poznat. Moderne antologije u Hrvatskoj i Srbiji rijetko ga uvrštavaju. U antologiji Savremena jugoslovenska poezija on se pominje kao "hrvatski pjesnik." Dizdar je rođen u Stocu 1917, a umro je 1971. godine. Pseudonim "Mak" datira iz Drugog svjetskog rata, kad je Dizdar bio u partizanima. U Bosni i Hercegovini je Dizdar najpoznatiji po zbirci Kameni spavač. Godine 1966, Muhamed Filipović tvrdio je da je ovom knjigom Dizdar postao najznačajniji bosanskohercegovački pjesnik i da je uspostavio kanon osebuje bosanskohercegovačke književnosti. Svojim stihovima Dizdar prenosi duhovni značaj misterioznih bosanskohercegovačkih stećaka - ogromnih, često bogato ukrašenih krečnjačkih nadgrobnih spomenika iz 13. i 14. vijeka razbacanih po krajoliku, od kojih su neki sakupljeni u Zemaljskom muzeju BiH. Snažnim stihovima Dizdar odražava uzvišenu prirodu bosanske materijalne kulture i oživljava zagonetnu zaostavštinu ovog tajanstvenog perioda bosanskohercegovačke srednjovjekovne historije, kao što to u svojim djelima temeljito pojašnjavaju Rusmir Mahmutćehajić i Amila Buturović. Još jedna zbirka, Modra rijeka, objavljena u godinu Dizdarove smrti, potvrdila je njegov položaj najistaknutijeg bosanskohercegovačkog modernog pjesnika, kao što je to ustvrdio Vladimir Premec.

Unatoč tome što je Dizdar relativno nepoznat, o njegovom pjesništvu postoji znatna literature. Eseji na engleskom jeziku koje su pisali Amila Buturović, Omer Hadžiselimović, Francis R. Jones i Rusmir Mahmutćehajić neki su od istaknutih primjera. Opšti stav ove opširne literature predstavlja tvrdnja da je Dizdar pjesnik koji je sasvim temeljito i estetički vrlo uspješno uspio izraziti srž bosanske duše. Hadžiselimović na ovaj način zaključuje svoj komentar Dizdarevog djela: "U svojim najuspješnijim dijelovima, Dizdareva poezija uspijeva prevazići granicu između proteklog i činjeničnog i vanvremenskog i metafizičkog." Prema riječima velikog bosanskohercegovačkog pisca Meše Selimovića, Mak Dizdar je "uspio da vaspostavi pravu, nenasilnu vezu s tradicijom, da obnovi starinski jezik pronašavši u njemu potpuno savremene valere, da na sadržajnu suštinu srednjovjekovnih zapisa nadogradi misao i osjećanje današnjeg čovjeka."

Ova literatura, međutim, nikada ne spominje niti raspravlja o očiglednim načinima na koje Dizdarevi stihovi snažno odjekuju književnom tradicijom i filozofskim svjetonazorom antičke Grčke. Brojne njegove pjesme pokazuju mimetički odnos i prema Homerovoj Odiseji. Bez negiranja i pokušaja kolonizacije Dizdarevog identiteta

kao bosanskohercegovačkog pjesnika, ovaj esej istražuje Dizdarev odnos prema antičkoj Grčkoj i razloge zbog kojih je taj odnos značajan za vrednovanje njegovog djela. Neke pjesme iz ove zbirke - „Kalipsa“, „Penelopa“, „Polifem“ i „Kirka“ - ne samo naslovom pjesme duboko se oslanjaju na Homerovu Odiseju. Pogledajmo prvo „Kalipsu“, u kojoj Dizdar prenosi Odisejeve gorke žalopojke za vrijeme njegova zatočenja sa božicom Kalipsom.

KALIPSA

Plaćem
Zbog ljubavi tvoje što napravi me robom
Zbog ljubavi što oslobodit me ne može
Plačeš
(Modra rijeka, 109)

Patos ove romantične veze izražen je na izrazito lapidaran način. Kalipsa i Odisej zatočeni su u dvostrukoj klopki - ono što je pozitivno za jedno negativno je za drugo. Zadovoljstvo božanske ljubavi je prokletstvo za Odiseja, dok je Odisejeva vjernost Penelopi neizlječiva frustracija za Kalipsu. Dizdar pretvara Homerovu romantičnu priču u pronicljivu metaforu o otuđenju savremene ljubavi. Pjesma ne minimizira sadržaj priče već naglašava njen egzistencijalni karakter.

Obratimo sada pažnju na isti mimetički odnos u „Penelopi“:

PENELOPA

O tebi su ispjevane sve pjesme i ne bi smjelo
ništa više o tebi da se pjeva

O tebi su rečene sve riječi i ne bi moglo
ništa više o tebi da se kaže

Tvoje platno je ostalo tajnovito kao noć
i tvoji prosci prozirni kao jutro

Pa ipak te moram smjestiti u onaj krug
nejasnih bića stvari i stanja

Penelopo Penelopo Penelopo Penelopo
(Modra rijeka, 129)

Ova pjesma predstavlja neiscjeljivu tjeskobu zbog nepoznavanja osobe koju volimo, to jest problem poznavanja drugog u kontekstu intimnosti. Kada je naše poznavanje drugog autentično shvatanje tog drugog, a kada samo fantaziranje? Narator zahtijeva potpunu spoznaju u vjernost drugog. U protoku okolnosti i promjenama uslovljene spoznaje narator preispituje Penelopinu vjernost. Narator želi razjasniti nešto što ne

može biti razjašnjeno.

Dizdareva poezija odaje počast Homeru. Projekcijom, zapravo krađom, dvojbe iz Homerovih stihova, i Dizdareva poezija zadobiva određenu antičnost. Kada se čini da se odnos prema drevnom pjesniku više ne može promijeniti, Dizdar čini upravo to. To znači da razlika između Homerovih drevnih stihova i Dizdareve savremene poezije nije suštinska – suštinska postaje sličnost između Homera i Dizdara.

Unutar ovog odnosa Dizdar ne zavidi Homeru. On ne želi potisnuti Homera. Ovdje nema onoga što Harold Bloom naziva tjeskobom uticaja. Bloomova teorija o različitim retoričkim relacijama između svjetskih pjesnika ne objašnjava jedinstven odnos Dizdara i Homera na adekvatan način. Umjesto toga, osjećamo kako se duše dva pjesnika stapaju. Tropa je prijateljstvo. Zamišljamo Homera kako s osmijehom na licu čita Dizdareve stihove; zamišljamo da bi osjetio kako je shvaćen i kako su njegovi stihovi uistinu bezvremeni.

Pogledajmo treću pjesmu, „Polifem“, koja dublje pojašnjava ovaj odnos Homera i Dizdara.

POLIFEM

Ti si velik

Strašan
U veličini
Svojoj

Ti si
Jak

Do boga

A ja
Niko
I ništa

To ključ je
Za tebe

Pa
Ipak
Moj si

Da ne bih
Tvoj
Bio

Ključ je to
Za mene

Čovjeka

Tvoje

Duge ruke

Neće nikada doprijeti

Do mog malog uplašenog srca

(Modra Rijeka, 49-50)

Odisejev strah se preobražava; Odisejev strah postaje strast. To što on nije niko i ništa zapravo znači da je on neko, da je čovjek. Unatoč užasu što ga izaziva Kiklop koji svako jutro ždere njegove ljude, Odisej osjeća čistu radost spoznaje vlastitog identiteta. Stihovi "Da ne bih / Tvoj / Bio // Ključ je to / Za mene" potvrđuju duboku vjeru Odiseja u samoga sebe.

Sličnu potvrdu u vezi sa samospoznajom nalazimo u zaključku Stranca Alberta Camusa:

Tako blizu smrti majka se tamo morala osjetiti slobodna i spremna do opet oživi. Nitko, nitko nije imao prava da plače nad njom. I ja se osjetih spremnim da ponovo sve proživim. Kao da me ona silna srdžba očistila od zla, oslobodila nade, pred ovom noći krcatom znamenjem i zvijezdama, otvorih se prvi put nježnoj ravnodušnosti svijeta.

Ova epifanija na kraju Stranca odjekuje u liku Dizdarevog Odiseja. Kao što otvaranje duše prema svijetu priprema Camusov lik za smrt koja se bliži, Odisejevo buđenje vlastitog ja čini ga nedostižnim za Polifema. Iako je prepušten na milost i nemilost bogovima, Odiseja svijest o vlastitom ja čini gotovo jednakim s bogovima, ali ne kao boga već kao čovjeka.

Posljednja strofa pjesme: "Tvoje / Duge ruke / Neće nikada doprijeti /Do mog malog uplašenog srca" otklanja sve razloge za samosažaljenje. Sažaljenje dokazuje nedostatak samospoznaje i paralizovano je strahom. Za antičke Grke principijelna samospoznaja javlja se u obliku ironije, ne samo formalno, već i sadržajno. Alan Blum i Peter McHugh pišu: "Principijelan odnos prema znanju je suštinski ironičan i prikazan je u liku glumca koji se samouvjereno odnosi prema cjelini, pa stoga i prema problemu položaja čovjeka (diskursa) unutar cjeline". (Samorefleksija, 142). Dizdareva poezija dijeli to ubjeđenje. To je jasno prikazano u Kirki:

KIRKA

Ona odavno eno glasno već pjeva

A ne znamo zapravo ni ko je ni šta je

I kad pojedemo dobro pečene kolače i slasne

Koje nam sama i mijesi i služi
 Bićemo pretvoreni u lavove vukove svinje
 Životinje divlje bez njihove divljine

Zadržaćemo sve ono što nas inače krasi
 Ljudska pristojnost Hrabrost trenutnu
 Kičmu savitljivu I još onu kukavnu nadu

Bićemo pretvoreni u njuškala
 Bez značaja i užitka
 Koje će zvati imenom našim
 Kakvo je sada

Al treba znati da ovo je kopno
 Na kome smo i od nedavno nikli

U nicanju trava podnožnih snaga je
 Treba znati

Što žive za krupan plod Za cvijet
 Za smrt ne samo

Opašimo se čvrsto travama ovim braćo
 Jer mi smo dubkom u njima

I u maču ovom čije gromolje sočne
 Rodila je zemlja
 Ista

U maču kad se potegne u pravi čas
 I u pravu svrhu

I eto sve tako

Pomiješano sa pravom mjerom lukavosti
 Dovodi u juriš jedva primjetan
 Al dobro sračunat i siguran
 Do uzmaka dovodi savršenstva izlišnog
 Za koji znaš savršena izlišnost da je

Dolazi zakletva onog ko osvojen je
 I život nenadno lijep na kome zavide
 I bogovi Ti koji su mnogo mudri
 I mnogo griješni

Na kraju

(Modra rijeka, 52-53)

Slasnim kolačima božica Kirka Odisejeve ljude pretvara u divlje životinje. Njihov

gubitak, međutim, ne znači gubitak života. Oni ostaju živi, iako je to život u obliku divljih životinja. Njihov gubitak je gubitak onoga što oni jesu, a upravo taj gubitak drammatizira pitanje ko oni jesu.

Odisejevi ljudi su ljudska bića. Poput životinja, i oni izrastaju iz prirode. Odisejevi ljudi se, međutim, razlikuju od životinja, što su sada postali. Kako se Odisejevi ljudi razlikuju i kako pokazuju tu razliku? Odisejevi ljudi izgubili su odnos prema jeziku, "koje će zvati imenom našim kakvo je sada." Sposobnost govorenja čini ih različitim. Sposobnost govorenja razlikuje ih od bogova kao i od životinja. Tišina u kojoj sada žive je strašna, oni su živi, ali nisu ljudi.

No, zašto bi bogovi zavidjeli ljudima, koji su potpuno mudri i potpuno grešni? Ako bogovi zavide ljudima, nešto im nedostaje. Ako bogovima nešto nedostaje, oni su nepotpuni. Ako su bogovi, međutim, nepotpuni, onda nisu bogovi. Bogovi predstavljaju vrhunaravnost, a ono što je vrhunaravno nema potrebe ni za čim osim za samim sobom. Ono što je vrhunaravno, po definiciji, nema potreba. Šta je onda to što je potrebno bogovima? Zašto bi oni zavidjeli ljudima?

Ovo je izgleda jasno: ako je vrhunaravna, istina ne podliježe ničemu. Ali ona ipak mora biti shvaćena i izražena, pa zato u tom smislu predmet podliježe potrebi za shvatanjem i izražavanjem, tj. za lingvističkim uobličavanjem. Možemo cijeniti ironiju ove izjave: vrhunaravna istina podliježe jeziku (njeno veličanstvo mora biti prilagođeno ljudskim potrebama shvatanja i izražavanja). (Blum i McHugh, Samorefleksija, 143)

Pogledajmo ovu izjavu: bogovi ne podliježu ničemu, ali bogovi podliježu potrebi da budu shvaćeni i izraženi - vrhunaravnoj potrebi da budu shvaćeni i izraženi. Odisej shvata ovu ironiju i time život pretvara u čudo, "i život nenadno lijep." I Odisej je sada obuzet potrebom vrhunaravnog za shvatanjem i izražavanjem. Ta potreba bogova zgrabila je i njega; ona ga definiše; ona potvrđuje njegov apsolutni identitet. Ta ironija ga začuđuje. Bogovi su definisani potrebom da budu shvaćeni i izraženi, a to saznanje Odiseja čini mudrim.

Karakter Odisejeve ironije nije ohol, iako otkriva podređeni status pojedinca prema cjelini. Niti je on kritičan kada otkriva nedostatke pojedinca kao dijela unutar te cjeline. Ova ironija - koju Dizdareva poezija gorljivo otjelovljuje - suosjeća sa živim svijetom. Za drevne Grke ironija u odnosu na božansko nije ni omalovažavajuća ni arogantna. Niti je ona samozatajna. Ironija se odražava jednim jedinim temeljnim principom: vrhunaravna vrijednost podliježe potrebi da bude shvaćena i izražena.

Dizdar sa Grcima odražava zajedničku viziju onoga što jeste život. Alan Blum ne objašnjava ni historijsku niti empirijsku tradiciju Grka, već njihovo metafizičko i moralno naslijeđe, koju baštini i Dizdar.

Grci nisu vremenski prvi, ali su po tretiranju onoga što je prvo primjerni. Svi koji prate Grke nisu drugi, treći ... već jednaki u odnosu na priliku da postave pitanje šta je prvo. Svi koji 'slijede' Grke suočeni su sa izborom

između razgovora i barbarizma. Ali 'prvo' se ne odnosi na Grke već na ono što je iznad toga dvoga i iznad nas, kao ono što nas navodi (pa i prisiljava) da postavimo pitanje šta je prvo. Mi se više ne odnosimo prema Grcima na način po kojem se nasljednici obavezno pojavljuju nakon predaka (koliko god grešni ili slavni bili) jer se stvarna razlika ne sastoji u tome; prije bi bilo da se mi međusobno odnosimo kao sagovornici u onome što je zaista Drugo u odnosu na naš diskurs. (5)

Dok zagovara Homera, on u ovom bitnom smislu stoji na istoj ravni kao Homer: on je sagovornik "onoga što je zaista Drugo u odnosu na naš diskurs." Dizdar shvata ovaj odnos i njegove odgovornosti. Dizdar je Grk u smislu da u njegovom tretmanu onoga što je prvo mora biti primjeren. Dizdar slijedi Grke ne zbog toga što su Grci bili prvi, već zbog toga što su bili primjereni po tretiranju onoga što je prvo. Pogledajmo pjesmu „More“:

MORE

Na dlanu
cvijet

Na dlanu
dažd

Na dlanu
led

A
ti

Ti samo
brineš

brigu
svoju

Bez
Brige

(Modra Rijeka 20)

Suparnik u pjesmi je onaj koji brine. Šta je to što on čini što je oprečno unutar patosa pjesme? Onaj što brine, brine o tome šta je drugo, šta je treće, šta je četvrto - o vremenskom redoslijedu. On ne brine o nečemu već o ničemu. Anksioznost ga vezuje za ovdje i sada; napetost ga vezuje za uslovljeni karakter života. Bez prisjećanja na ono što je prvo, bez prisjećanja na principijelni karakter vrhunaravnog - potrebe da bude shvaćeno i izraženo - on je bez brige. On postaje bezbožan. Držanje cvijeta, osjećanje pljuska, hvatanje grada subjekat usmjerava prema onom što je prvo. Briga za konačno

obuhvata subjekat. On koji brine još nije subjekat jer ne shvata kako je i sam uslovljen onim što je prvo: "A / ti // Ti samo / brineš // brigu / svoju // Bez / brige."

Sa nevjerovatnom žestinom Dizdar svjedoči o životu-svijetu i umnosti kakve su Grci oličavali; njegova poezija misao prikazuje ne radi njene utilitarne vrijednosti nego kao nešto što je dobro samo po sebi. Dok misao ovisi o diskursu, u Dizdarevim stihovima ona zadržava svoju čistotu.

DAŽD

Trebalo bi opet naučiti
da slušamo kako dažd pada pada

Trebalo bi se odkameniti
i poći bez osvrtnja kroz kapiju grada

Trebalo bi ponovo pronaći
izgubljene staze od one plave trave

Trebalo bi u obilju bilja
zagrliti panične makove i mrave

Trebalo bi se iznova umiti
i sniti u jasnim kapima ozorne rose

Trebalo bi onesvijestiti se
u tamnim vlasima neke travne kose

Trebalo bi načas stati
sa suncem svojim i sjenkom svojom stasati

Trebalo bi se konačno sastati
sa već davno odbjegliim vlastitim srcem

Trebalo bi se odkameniti
i proći bez osvrtnja kroz kamenu kapiju ovog kamenog grada

Trebalo bi htjeti
i svu noć bdjeti slušajući kako dažd pravedni pada pada pada

(Kameni Spavač 84-85)

Vrijedi ovdje citirati predsokratičkog filozofa Heraklita. čija se misao podudara sa duhom Dizdarevih stihova:

O Logosu što je onakav kakvog ga opisujem ljudi uvijek dokazuju nerazumijevanje, i prije nego što su ga čuli, i nakon što su ga čuli. Jer iako se sve odvija u skladu sa Logosom, oni (ljudi) su više kao ljudi bez

iskustva, čak i kada iskuse takve riječi i djela kako ih ja opisujem, kada svaku stvar razlikujem po njegovom sastavu i objavim kakva ona jeste.

U ovoj pjesmi kiša predstavlja tropu Logosa. Stihovima je potrebna ta metafora da bi predstavili ono što sama tropa nije, a to je ono što je vrhunaravno. Tropa dakle postaje sinegdoha. To je kategorija ove pjesme. Filozofski, Dizdar je učenik Heraklita, njeogvi stihovi odjekuju Heraklitovim riječima, "Slušajući ne mene već Logos mudro je složiti se da je sve jedno."

"Razlika između odgovornog i neodgovornog govora je razlika između konverzionog i barbarskog govora" (Blum i McHugh, «Uvod,» 15). Po svaku cijenu, Dizdar bira razgovor, ne barbarski govor, jer samo razgovor potvrđuje naš identitet. Dizdar također izaziva one koji biraju barbarizam. Uistinu, Dizdar razgovara sa barbarinom koji ne želi razgovarati, i u tom smislu demonstrira hrabrost Grka. Pogledajmo ove strofe iz pjesme "Putovi":

PUTOVI

Ti si nakanio da mene nema i pod svaku cijenu
Ideš prema meni I u jurišu
Smijući se i plaćući
Pred sobom
Sve čistiš
I ništiš

Ti si nakanio da me pod svaku cijenu uništiš
Ali nikako da nađeš
Istinski put
Do mene

Jer
Ti poznaješ uklesane i utrte pute
I niti ijedan drugi
(A mali su zapravo i jalovi
Bez obzira koliko su
Za tebe
Oholog i jakog
I preteški
I
Dugi)

.....

Ti ne znaš dakle da zlo si moje najmanje
između mnogih
Mojih
Velikih
Zala

Ti ne znaš s kim
Imaš posla

Ti ne znaš ništa o mojoj mapi putova
Ti ne znaš da put od tebe do mene
Nije isto što i put
Od mene
Do tebe

Ti ne znaš ništa o mome bogatstvu
Skrivenom za tvoje moćne oči
(Ti ne znaš da meni je
Mnogo više
Nego što misliš
Sudbina
Namrijela
I
Dala)

Ti si nakanio da me pod svaku cijenu uništiš
Ali nikako da nađeš istinski put
Do mene

(Shvatam te:
Čovjek si u jednom prostoru i vremenu
Što živi tek sada i ovdje
I ne zna za bezgranični
Prostor vremena
U kojem se nalazim
Prisutan
Od dalekog jučer
Do dalekog sutra
Misleći
O tebi

Ali to nije sve)

(Kameni Spavač, 41-46)

Kraj pjesme je epitaf za barbare koji napadaju Bosnu: on osuđuje pozitivizam nasilnika; on se podsmjehuje vulgarnosti savremenog čovjeka; on otkriva plitkost onih koji djeluju vođeni utilitarnošću. Bitno je međutim primijetiti da bi bila greška reći da je barbarin neprijatelj, zli čovjek. Dizdarev stav prema zlu je grčki. Dok barbarin ubija, ubistva rezultiraju ne u smrti duše žrtava, već u smrti duše barbarina. Barbarin je svoj vlastiti neprijatelj i ništa više od toga, a za one poput Ratka Mladića, Radovana Karadžića i njihovih odanih sljedbenika bitno je čuti Dizdarevu presudu.

Kao što to strastveno utvrđuje kritička literatura, Dizdar je veliki bosanski pjesnik. Njegova poezija na čudesan način sažima kulturnu historiju, društveni karakter i

moralno tkivo Bosne. Da bi se Dizdar smjestio unutar svjetske književnosti te shvatio kao njen dio, nužno je shvatiti i njegov mimetički odnos sa Grcima. Dizdareva transpozicija duha antičke Grčke može se mjeriti bilo kojim modernim pjesnikom i upravo na tom uspjehu se temelji prepoznavanje značaja njegove poezije u kanonu svjetske književnosti.

Ova tvrdnja ne stvara neku vrstu podvojenosti. Dizdar je Bosanac i bez žrtvovanja njegovog odnosa sa Grcima. On je Grk bez izdavanja bosanskog identiteta. Savremeni bosanski pisac Dževad Karahasan tu dijalektiku objašnjava na ovaj način:

Bosanska kultura nije usvojila “diktat subjekta”—odnos u kojem jedan subject, recimo osoba, određuje drugi subjekt strogo po sebi—možda upravo zbog svog vlastitog pluralizma... U kulturi sazdanj od četiri jednakopravne monoteističke religije i njihovim osobitim paradigmama... u tom kulturnom kvartetu u kojem me drugi stalno potvrđuju dok i ja neprestano potvrđujem njih, jedan “jak subjekt”—onaj koji sve čemu se obrati pretvara u pasivni objekt—nije moguć. . Islam, pravoslavlje, katolicizam i judaizam postojali su kao ravnopravne monoteističke religije i koegzistirale kao kulturni kvartet. Dok je svaka bila primjerna u svom tretmanu onoga što je vrhunaranvo, nijedna drugu nije pretvarala u pasivni objekat. Svaka je bila izvanredna, ali nijedna nije bila najbolja. Taj princip produbljavao je duhovnost svake vjerske tradicije jer je svaka postajala ironična u odnosu na vrhunaranvo i u odnosu na druge vjere.

Dizdareva “najbosanskija” pjesma, “Hiža u Milama”, dramatizuje način na koji je diktatura nad subjektom oprečna bosanskoj duši.

HIŽA U MILAMA

Djedovska tu hiža bi stvorena
Krepča da krepst
U srcima
Ostane

Pa neka je zato vazda otvorena
Za doste drage
I velikane
Srčane

Za sve pod nebom dobre ljude
I za sve dobre
Bošnjane

Za sve vojnike u velikoj vojni
Što vojuje se
Protiv
Vojne

....

A ako li kto ta vrata kreposti
U sebeljublju svom
Nenadno
Zatvori

Neka se hiža djedovska do temelja
Sori i sruši
u mojoj
Duši

U obor čađavi neka se obori
Neka se u gar goli
I pepeo crni
Neka se
U veliko ništa
Neka se
Satvori
Neka se u njoj
Kao u satanskom logu
Izlegu skorprije i zmije

(Oprostite svi vi
koji ste kleti i prokleti
Na ovoj kletvi klevetnika

Ali hiža djedovska
Bez milog gosta i dosta
Hiža moja ni hiža tvoja
Nit hiža djedovska više nije)

(Kameni Spavač 159-63)

U antičkoj narodnoj književnosti, gost je uvijek dobrodošao. Sveta je dužnost prihvatiti putnika jer bi on mogao biti prurušeni bog ili, u benediktinskoj tradiciji, posjeta Krista. Benediktinski moto je "Neka svi gosti budu primljeni kao Krist, jer On će reći: 'Došao sam kao gost, a vi ste Me prihvatili'" (Matej 25:35). Činjenica da je nepoznato da li je posjetilac zaista bog je misterija. Ta mogućnost uvijek postoji. Gostoljubivost priču čini stvarnom jer posjeta putnika domaćinu nudi priliku da izravno služi bogovima ili se pobrine o Kristovoj posjeti. Domaćin ljudsku stvarnost čini svetom. Dizdar to izražava ne na religiozan ili klasičan, već na zemaljski i čudesno paganski način. Gostoljubivost ne pretvara "sve čime se bavi u pasivni objekat," već, naprotiv, potvrđuje aktivni subjekat. Domaćin prepoznaje potrebu bogova, njihovu potrebu da budu potrebni. Dizdar, veliki nacionalni pjesnik, od svakog Bosanca zahtijeva prisjećanje na taj princip, na prepoznavanje svoje suštine; on od svakog Bosanca zahtijeva da ostane ono što jeste i pokazuje mu način na koji to može učiniti. Gostoljubivost se time pretvara u temelj vječnosti jedne kulture.

Literatura

Harold Bloom. *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry*. London: Oxford University Press, 1973.

Buturović, Amila. *Stone Speaker: Medieval Tombs, Landscape, and Bosnian Identity in the Poetry of Mak Dizdar*. New York: Palgrave, 2002.

Blum, Alan. *Socrates: The Original and its Images*. London: Routledge & Kegan Paul, 1978.

Blum, Alan and McHugh, Peter. *Self-reflection in the Arts and Sciences*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1984.

Blum, Alan and McHugh, Peter. Introduction. *Friends, Enemies, and Strangers: Theorizing Art, Science, and Everyday Life*. Ed. Alan Blum and Peter McHugh. Norwood, NJ: Ablex Publishing, 1979. 1-17.

Camus, Albert. *The Stranger*. Trans. Stuart Gilbert. New York: Vintage Books, 1942.

Dizdar, Mak. *Modra Rijeka*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2000.

Dizdar, Mak. *Kameni Spavač*. Sarajevo: Ljiljan, 1997.

Filipović, Muhamed. "The Bosnian spirit--What is it? A research attempt on the occasion of the collection of poems *The Stone Sleeper* by Mak Dizdar." *Duh Bosne/Spirit of Bosnia* 1.1 (2006). 15 December 2007 .

Hadžiselimović, Omer. "Mak Dizdar's *Stone Sleeper*: History into Metaphor." *Books in Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Association of Writers of Bosnia, 1984. 235- 37.

Heraclitus. *Heraclitus: The Cosmic Fragments*. Ed. G. S. Kirk. Cambridge: Cambridge University Press, 1954.

Jones, Francis R. "Translating Spiritual Space-time: Recreating Kameni Spavač in English." Afterword. *Stone Speaker: Medieval Tombs, Landscape, and Bosnian Identity in the Poetry of Mak Dizdar*. By Amila Buturović. New York: Palgrave, 2002. 165-80

Jones, Francis R. "The Poet and the Ambassador: Communicating Mak Dizdar's *Stone Sleeper*." *Translation and Literature*. 9 (2000): 65-87.

Karahasan, Dževad. *Sarajevo: Exodus of a City*. New York: Kodansha International, 1994.

Mahmutćehajić, Rusmir. "The Text beneath the Text: The Poetry of Mak Dizdar." Afterword. *Kameni Spavač/Stone Sleeper*. By Mak Dizdar. Trans. Francis R. Jones. Sarajevo: Did, 1999.

Mihailovich, Vasa D. *Contemporary Yugoslav Poetry*. Iowa City: University of Press, 1977.

Premec, Vladimir. "Poeta Viator." Preface. Modra Rijeka. By Mak Dizdar. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2000.

Translated by Gorcin Dizdar - © 2009 Gorcin Dizdar

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.